

ISTORIA TEORIEI APARENȚEI

Viorel STEGĂRESCU,
doctor în drept
Tudor PAȘCANEANU,
doctor în drept

RÉSUMÉ

La théorie de validité de l'apparence en droit, née à partir des besoins pratiques, est une création de la jurisprudence et de la doctrine, mais pas celle de l'assemblée législative. Elle a connue une évolution historique ascendante. Au début, elle a été accidentellement appliquée dans la pratique, mais aujourd'hui elle est reconnue comme un principe de droit civil.

REZUMAT

Teoria validității aparenței în drept, izvoită din necesitățile practice, este o creație a jurisprudenței și a doctrinei, și nu a legiuitorului. Ea a cunoscut o evoluție istorică ascendentă. La început, ea a fost accidental aplicată în practică, pentru ca astăzi să fie recunoscută în calitate de principiu al dreptului civil.

Având ca model dreptul roman, redactorii Codului civil francez au împărțit izvoarele obligațiilor în: *contracte* (art. 1101 C. civ. francez), *cvasicontracte* (art. 1371 C. civ. francez), *delicte* (art. 1382 C. civ. francez) și *cvasidelicte* (art. 1383 C. civ. francez). Această clasificare, preluată de vechiul Cod civil român, a fost criticată, considerându-se că la baza ei nu se găsește un criteriu științific riguros [1]. În prezent, noul Cod civil român, în art. 1 alin. 1 susține că: „Sînt izvoare ale dreptului civil legea, uzanțele și principiile generale ale dreptului”.

Aceleași izvoare ale dreptului le găsim în art. 8 din Codul civil al R. Moldova. Dar legiuitorul nostru nu se limitează doar să enunțe izvoarele dreptului civil, ci face o enumerare mai cuprinzătoare a cazurilor în care apar drepturi și obligații civile. În art. 8 alin. 2 lit. h se dispune că: „Drepturile și obligațiile civile apar [...] în urma altor fapte ale persoanelor fizice și juridice și a unor evenimente de care legislația leagă apariția unor efecte juridice în materie civilă”.

Printre faptele juridice care sînt de natură să dea naștere unui raport juridic obligațional, alături de *uzucapiunea imobiliară* (art. 332 C. civ. RM), *ocupațiunea* (art. 323 C. civ. moldav), susținem că face par-

te și *aparența*. În mai multe articole pe care intenționăm să le publicăm în această revistă, vrem să demonstrăm că aparența este un mod distinct de dobîndire a drepturilor reale și dorim să atragem atenția legiuitorului nostru asupra necesității legiferării acestei teorii la fel cum s-a procedat în alte state [2].

Originea teoriei aparenței coboară pînă în perioada preistorică a dreptului modern. În epoca romană, jurisconsultii au aplicat cu mai multe ocazii maxima „Error communis facit jus”, fără să fi construit o teorie generală a aparenței. Aplicațiile acestei maxime, întîlnite în dreptul roman, pot fi grupate în două categorii: actele publice redactate de un reprezentant al Statului, care nu este abilitat să îndeplinească funcția pe care o ocupă în mod public, și actele juridice încheiate de particulari, care ar trebui desființate, din cauza incapacității uneia dintre părțile contractante sau a martorilor.

Din prima categorie face parte celebrul caz al sclavului Barbarius Philippus, relatat de Ulpian în Digeste (I. XIV. III „De officio praetorum”). Acest sclav, printr-o eroare generală, era considerat cetățean liber și a exercitat funcția de pretor. Din momentul în care a fost demascată, s-a pus o dublă

problemă: sancționarea magistratului aparent și anularea actelor încheiate de el. Prima sarcină era ușor de îndeplinit, pe cînd cea din urmă era mult mai delicată. Soluția validării actelor redactate de funcționarii de fapt s-a impus din rațiuni de utilitate generală. Anularea acestor acte ar fi prejudiciat interesele justițiabililor („Propter utilitatem eorum qui opud egerunt vel lege, vel quod alio jure”) și ar fi lezat creditul Statului.

Iustinian a preluat soluția, stipulînd că hotărîrea pronunțată de un arbitru considerat liber, deși era sclav, trebuie să-și mențină autoritatea sa (Codex c. VII, t. XLV. I. 2 „De sententiis et interlocutionibus”).

În domeniul actelor încheiate de persoanele fizice lipsite de capacitate de exercițiu, o constituție a împăratului Adrian (Codex c. VII, t. XXIII „De testamentis”) descrie cazul unui sclav care, fiind considerat om liber, a fost invitat să asiste la redactarea unui testament. Lipsa capacității de exercițiu a martorului, potrivit dreptului roman, atrage nulitatea testamentului. Împăratul Adrian, fiind consultat în această problemă, a răspuns că testamentul trebuie menținut dacă sclavul a fost considerat *în general* om liber și dacă nimeni nu i-a contestat libertatea.

Împărații Sever și Antoniu s-au pronunțat în același sens într-o situație asemănătoare (Inst. C. II, t. X, § 7 „De testamentis ordinibus”).

Teoria aparenței a fost aplicată în dreptul roman și în raporturile juridice în care una dintre părțile contractante este incapabilă. Potrivit dreptului roman, fiecare dintre părțile unei convenții trebuie să se intereseze în prealabil de capacitatea juridică a cocontractantului său. În situația în care convenția era încheiată cu o persoană incapabilă, aceasta era lovită de nulitate, dacă eroarea cu privire la capacitatea părții contractante provenea dintr-o neglijență extremă. În schimb, ignoranța scuzabilă, în care poate să cadă o persoană diligentă, producea efecte cu totul diferite. Un fiu de familie putea să fie considerat de mediul social în care trăia ca *sui juris* și, în acest caz, o interpretare echitabilă salva convenția de la nulitate. Aceste reguli au fost aplicate printr-un *senatus-consult* macedonian (c. XIV. III. I. 1 și 3). Potrivit acestui *senatus-consult*, există o eroare comună cu privire la capacitatea juridică a fiului de familie „dacă cineva a crezut că este tată de familie, fără să fie înșelat de o simplitate de viață, nici de necunoașterea dreptului, ci fiindcă apărea în mod public ca tată de familie, dacă se purta astfel, dacă contracta astfel, dacă își îndeplinea astfel îndatoririle” [3].

În Europa Occidentală, după căderea Imperiului Roman și pînă în secolul al XII-lea, dreptul roman a avut un rol minor în raport cu dreptul cutumiar și dreptul canonic. Totuși, lupta pe care regalitatea a inițiat-o contra feudalilor, precum și dezvoltarea vieții economice au impulsionat studierea dreptului roman. Teoreticienii-legiști au găsit în textele și în spiritul dreptului roman nenumărate posibilități pentru

a justifica și susține sistemul autoritar centralizat (monarhia) și noul regim economic (aparitia burgheziei). Nevoia unor studii juridice sistematice a determinat fondarea, la Bologna, a Școlii Glosatorilor. Noua școală avea ca obiect de activitate studierea textelor romane. Ea a căutat să descopere fondul dreptului roman sub formă de comentarii pe marginea textelor originale, numite „glose”.

În această perioadă apare maxima „*Error communis facit jus*”. Discipolii lui Imerius au scris pe marginea textului lui Ulpian, în care acesta descria cazul lui *Barbarius Philippus*, următorul dicton: „*Notatur hic quod circa factum error communis facit jus*”.

În secolele următoare, studierea dreptului roman s-a răspândit pe întregul continent european. Însă abia în epoca Renașterii (sec. al XVI-lea), în special în urma studiilor efectuate de ilustrul jurist *Jaques Cujas* (1522-1590), apar lucrări doctrinale temeinice cu privire la dreptul roman.

Prin intermediul acestor studii, maxima „*Error communis facit jus*” este cunoscută de juriștii francezi. Jurisprudența parlamentelor franceze din secolele XVII-XVIII a consacrat teoria aparenței în cazul convențiilor încheiate cu persoane lipsite de capacitate juridică, care la momentul perfectării contractului sînt considerate, din cauza unei erori generale, pe deplin capabile de a contracta, precum și în cazul magistraților care nu sînt legal numiți în funcție.

Deși judecătorii francezi au utilizat în numeroase cazuri adagiul „*Error communis...*” pentru a justifica hotărârile lor, redactorii Codului civil francez din 1804 nu l-au exprimat într-un text de lege. Această regulă de drept a fost omisă fiindcă, după cum s-a exprimat un celebru

doctinar, „formula sa paradoxală este într-o oarecare măsură umilitoare pentru legiuitor” [4].

Codul Napoléon se interesează de aparența lucrurilor: de viciul „aparent” al bunului vîndut, de prezența vizibilă a intervenției umane care face „aparentă” o servitute sau de actul aparent al cărui conținut este contrazis de actul secret. Dar problemele delicate care privesc situațiile aparente create prin comportamentul subiectelor de drept nu sînt analizate. Aparența de drepturi nu este tratată distinct de dobîndirea drepturilor reale, ci ca mod de dovadă a drepturilor prin intermediul prezumțiilor [în cazul bunurilor mobile operează o prezumție absolută (art. 2279 C. civ. francez), iar în cazul bunurilor imobile, posesia creează o prezumție relativă de proprietate].

În secolul al XIX-lea, doctrinarii francezi s-au limitat să trateze diverse aplicații particulare ale adagiului „*Error communis...*” fără să construiască un regim juridic al teoriei aparenței. În lucrările lor găsim pasaje în care sînt tratate aspecte privind: domiciliul aparent; căsătoria aparentă; soarta actelor de dispoziție, încheiate de moștenitorii celui dispărut; efectele înstrăinării bunurilor mobile, proprietatea soției, de către soț unui cumpărător de bună-credință [5]. La rîndul său, jurisprudența face o aplicare constantă a maximei „*Error communis facit jus*” [6].

Istoria teoriei aparenței începe la începutul secolului XX, cînd apar primele lucrări de sinteză în această materie. Expresia „teoria aparenței de drept” a fost utilizată pentru prima dată de L. Crémieu [7], fiind preluată și folosită apoi frecvent de J.-Ch. Laurent [8]. În tratatele de drept civil, expresia „teoria aparenței” s-a impus prin anii '50 [9].

Pînă la începutul anilor '60, obiectul de studiu al literaturii juridice franceze l-a constituit maxima „Error communis facit jus”, care a fost aplicată în toate situațiile care formau domeniul teoriei aparenței (de pildă, în cazurile proprietății aparente, mandatului aparent, căsătoriei aparente etc.).

În anul 1962 se produce o ruptură importantă. Teoria aparenței nu mai este legată în exclusivitate de maxima „Error communis facit jus”, ci, după cum a decis Casația franceză, în materia mandatului aparent [10] și a societății aparente [11] este suficient să existe o credință legitimă. Astfel, teoria aparenței este divizată în două părți. Aparența, ca fapt juridic, este izvor de drepturi subiective, fie atunci cînd terțul este victima unei erori invincibile, fie atunci cînd a căzut într-o eroare scuzabilă.

În ultimele decenii, în doctrina franceză, alături de o jurisprudență bogată, au apărut studii importante privind teoria aparenței [12]. Numărul mare de lucrări nu a adus un plus calitativ cu privire la anumite aspecte. În unele situații, doctrina este adînc divizată, ceea ce îngreunează studiarea și aplicarea teoriei aparenței.

În dreptul român [13], de la începutul secolului XX și pînă la instaurarea regimului totalitar comunist, doctrina și jurisprudența au urmat îndeaproape modelul dreptului francez. După unele ezitări [14], au apărut inițial lucrări consacrate moștenitorului aparent [15], iar mai tîrziu – studii care au tratat în general teoria aparenței [16]. În cursurile universitare, teoria aparenței a fost examinată deseori succint în materia petiției de ereditate [17], iar pe la sfîrșitul anilor '40, este tratată într-un cadru mai larg – cel al proprietății aparente [18].

Teoria aparenței a format obiec-

tul unui curs aprofundat pentru doctorat, ținut de Traian Ionașcu la Facultatea de Drept a Universității din București în anii '40. În paralel cu acest curs, Traian Ionașcu a publicat o lucrare deosebit de importantă, care a marcat apogeul doctrinei române în materia teoriei aparenței [19].

În același timp, judecătorii au dezvoltat în mod constant, prin mai multe hotărîri, regimul juridic al teoriei aparenței, iar legiuitorul român, sub influența unor necesități practice, a recurs la această teorie prin numeroase acte normative, pentru a reglementa diverse raporturi sociale.

Instaurarea regimului comunist la 5 martie 1948 a cauzat un recul calitativ în această materie. Principiul „Error communis facit jus”, considerat de origine burgheză, a fost înlocuit aproape în întregime cu principiul *ocrotirii subdobînditorului de bună-credință*, iar legiuitorul nu a mai găsit necesar să reglementeze diferite aplicații particulare ale adagiului „Error communis...” în acte normative.

După anul 1990, jurisprudența și doctrina română sînt cuprinse de dezordine. Judecătorii aplică fie principiul ocrotirii bunei-credințe, fie cel al validității aparenței în drept sau amestecă componentele acestor principii. Curtea Europeană a Drepturilor Omului, avînd ocazia să se pronunțe cu privire la acest subiect, a criticat în mod sever situația din România.

La ora actuală, teoria aparenței ar trebui să ocupe în cursurile universitare cel puțin același loc ca și uzucapiunea imobiliară. În zilele noastre, cazurile de dobîndire a proprietății prin prescripție achizitivă au devenit rare. Dezvoltarea formalităților de evidență imobiliară (înscrierea imobilelor în registrele funciare însoțite de acte

cadastrale) și a practicilor profesionale (obligația notarului de a verifica calitatea părții contractante care vrea să dispună de un bun imobil) împiedică dobîndirea proprietății de la un neproprietar prin uzucapiune.

Dimpotrivă, teoria aparenței se întîlnește în viața juridică mult mai frecvent decît uzucapiunea. Ne referim, în special, la cazurile în care un terț dobîndește drepturi subiective pe temeiul credinței legitime (mandatul aparent și societatea aparentă). Dreptul comercial este dinamic. El apără așteptările rezonabile ale părților contractante, permițînd aparenței să producă efecte juridice.

În încheiere, subliniem că principiul validității aparenței în drept a luat ființă în aceeași perioadă în care au fost create principiile de bază ale dreptului civil modern. Români, fiind în contact permanent cu realitățile vieții, nu s-au cramponat de textele unor principii, ci au creat supape juridice pentru a conduce mai bine viața socială. Necesitățile de ordin practic au determinat nașterea teoriei aparenței.

Referințe bibliografice

1. L. Pop. *Drept civil român. Teoria generală a obligațiilor*. București: Lumina Lex, 2000, p. 28; C. Stătescu, C. Bîrsan. *Drept civil. Teoria generală a obligațiilor*. ediția a III-a. București: Ed. All Beck, 2000, p. 15 și urm.

2. În acest sens a se vedea art. 17 din noul Cod civil român. De altfel, jurisprudența franceză a menționat acest lucru cu mult timp în urmă. Într-o decizie a sa Curtea de Casație franceză a dispus că: „Terții de bună-credință care acționează sub imperiul erorii comune nu țin dreptul lor nici de la proprietarul aparent și nici de la adevăratul proprietar. Ei sînt investiți

prin efectul legii” (Cass. Civ. ch. Req., 3 april, 1964, cu notă de Jean-Denis Bredin. În: *Revue trimestrielle de droit civil*, p. 414-415).

3. Cu privire la aplicarea teoriei aparenței în dreptul roman a se vedea M. I. Gheorghiu. *Eroarea comună*, teză de doctorat. București, 1936, p. 7-11; T. Bogdănescu. *Eroarea în geneza actului juridic civil*. Constanța: Tipografia “Moderna”, 1937, p. 47-50.

4. H. Mazeaud. *La maxime “Error communis facit jus”*. În: *Revue trimestrielle de droit civil*, 1924, p. 933.

5. M. Toullier. *Droit civil français*. 2e édition, t. 14. Paris: Ed. Paul Renouard, M.DCCC.XXXVI, p. 115; M. M. Aubry et Rau. *Cours de droit civil français*, 15e édition. Paris: Marchall et Billard, 1902, p. 254 și urm.

O parte din doctrina franceză s-a opus în mod vehement teoriei aparenței, considerând că actele de administrare și de dispoziție ale moștenitorului aparent sînt lovite de nulitate absolută (F. Laurent. *Cours élémentaire de droit civil*, t. II. Paris, Bruxelles, 1881, p. 87-90). Totuși, acest autor recunoaște că moștenitorul aparent poate să culeagă fructele succesiunii și sumele de bani datorate lui *de cujus* de către debitorii acestuia din urmă (F. Laurent, *Cours élémentaire de droit civil*, t. III. Paris, Bruxelles, 1881, p. 12).

6. A se vedea jurisprudența citată de M. Boudot. *Apparence*. În „Encyclopédie juridique Dalloz. Répertoire de droit civil”, janvier 2003, p. 3.

7. L. Crémieu. *De la validité des actes accomplis par l’héritier apparent*. În: *Revue trimestrielle de droit civil*, 1910, p. 44.

8. J.-Ch. Laurent. *L’apparence dans le problème des qualifications juridiques*, thèse, Impr. Caennaise, Caen, 1931, în mai multe locuri.

9. M. Planiol, G. Ripert. *Traité pratique de droit civil français*, par M. Picard, t. II, 2e édition. Paris, 1952, p. 244-250.

10. Cass. Ass. Plén. civ., 13 déc. 1962. *Banque canadienne nationale. Directeur général des impôts*. În: *Recueil Dalloz* nr. 16/1963, jur., cu notă de J. Calais-Auloy, p. 277-279.

11. Cass. 1re civ., 13 nov. 1980, n° 79-13.895. *Bulletin des arrêts des chambres civiles de la Cour de Cassation*, I, n° 293, p. 233, *Recueil Dalloz* 1981, jur., p. 541, note J. Calais-Auloy.

12. J. Calais-Auloy. *Essai sur la notion d’apparence en droit commercial*. LGDJ, 1959, în mai multe locuri; J.-P. Arrighi. *Apparence et réalité en droit privé*, thèse. Nice, 1974, *passim*; L. Leveneur. *Situations de fait en droit privé*, LGDJ, 1990, în mai multe locuri; A. Denis-Fatôme. *Apparence et contrat*, LGDJ, 2004, în mai multe locuri.

13. În vechiul drept românesc, singurul act normativ care s-a referit la principiul „Error communis facit jus” este *Adunarea cuprinzătoare în scurt din cărțile împărăteștilor pravile ale lui Andronache Donici* din 1814. În titlul XXXVI, cap. 15, alin. final, a fost stabilită regula potrivit căreia actele de dispoziție încheiate de moștenitorul aparent sînt valabile dacă moștenirea a fost posedată cu bună-credință.

Legea Caragea din 1818, deși a avut ca izvor *Adunarea în scurt a lui Andronache Donici*, nu conține dispoziții cu privire la moștenitorul aparent. Cu toate acestea, fosta Curte de Casație și Justiție a considerat că principiul stabilit de Andronache Donici trebuie admis și sub Legea Caragea, „care urmează să fie interpretată prin izvoarele ce i-au servit la alcătuire, atîta timp cît nu conține nici o dispoziție care să răstoarne principiul” (C. Cas., dec. nr. 169 din 6 martie 1915. În: *Dreptul*, nr. 36/1915, p. 282 și urm.).

14. Unii doctrinari s-au opus categoric aplicării teoriei aparenței în dreptul român (a se vedea D. Alexandresco, notă la dec. din 20 octombrie 1906 a C. Apel Iași. În: *Dreptul*, nr. 77/1906, p. 615).

15. V. Antonescu. *Teoria eredelui aparent*. București: Tipografia “Voința națională”, 1907, în mai multe locuri.

16. M. I. Gheorghiu. *Eroarea comună*, teză de doctorat. București, 1936, în mai multe locuri; T. Bogdănescu. *Eroarea în geneza actului juridic civil*. Constanța: Tipografia “Moderna”, 1937, în mai multe locuri.

17. M. B. Cantacuzino. *Elementele dreptului civil*. București: Cartea Românească S.A., 1921, p. 255 și urm.; C. Hamangiu, I. Rosetti Bălănescu, Al. Băicoianu. *Tratat de drept civil român*, vol. III. București: Ed. „Națională”, 1928, p. 505.

18. M. G. Rarincescu. *Curs elementar de drept civil român*, vol. II. București, 1947, p. 94-99.

19. Tr. Ionașcu. *Ideea de aparență și rolul său în dreptul civil modern*. București: Ed. cursurilor litografiate, 1943, în mai multe locuri.